

Uchwała z dnia 22 czerwca 2004 r.

II UZP 3/04

Przewodniczący SSN Andrzej Kijowski, Sędziowie SN: Barbara Wagner (sprawozdawca), Andrzej Wróbel.

Sąd Najwyższy, z udziałem prokuratora Prokuratury Krajowej Jana Szewczyka, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 22 czerwca 2004 r. sprawy z wniosku Mariusza M. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w L. o rentę, na skutek zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Apelacyjny we Wrocławiu postanowieniem z dnia 28 stycznia 2004 r. [...]

„1) Czy żołnierz niezawodowy Sił Zbrojnych RP, który częściowo utracił zdolność do pracy zarobkowej w czasie odbywania służby wojskowej bez związku ze służbą, w stosunku do którego orzeczono celowość przekwalifikowania zawodowego, a który nie spełnia przesłanki z art. 57 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy z 17.12.1998r. o emeryturach i rentach z FUS (Dz.U. nr 162, poz. 1118 ze zm.), nabywa prawo do renty szkoleniowej ?

w razie odpowiedzi przeczącej:

2) Czy żołnierz niezawodowy Sił Zbrojnych RP, który w czasie odbywania służby wojskowej utracił zdolność do pracy w dotychczasowym zawodzie, ale rokuje odzyskanie zdolności po przekwalifikowaniu jest osobą niezdolną do pracy w rozumieniu art. 30 ust. 1 ustawy z 29.05.1974r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (tekst jedn. Dz.U. z 2002r., nr 9, poz. 87), uprawnioną do renty inwalidy wojskowego ?”

p o d j ą ł uchwałę:

1) Niezawodowy żołnierz Sił Zbrojnych RP, który utracił częściowo zdolność do pracy zarobkowej w czasie odbywania służby wojskowej bez związku z tą służbą, w stosunku do którego orzeczono celowość przekwalifikowania zawodowego, a który nie spełnia warunku określonego w art. 57 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpie-

czeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.) nie nabywa prawa do renty szkoleniowej przewidzianej w art. 3 pkt 2 i art. 60 tejże ustawy.

2) Niezawodowy żołnierz Sił Zbrojnych RP, który w czasie odbywania służby wojskowej utracił zdolność do pracy w dotychczasowym zawodzie, ale rokuje jej odzyskanie po przekwalifikowaniu jest inwalidą wojskowym w rozumieniu art. 30 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (jednolity tekst Dz.U. z 2002 r. Nr 9, poz. 87 ze zm.) uprawnionym do renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy (art. 2 pkt 1 lit. a i art. 35 ust. 1 tejże ustawy).

U z a s a d n i e

Przytoczone w sentencji uchwały zagadnienie prawne powstało na tle następującego stanu faktycznego.

Mariusz M., urodzony 29 lipca 1976 r., z zawodu mechanik pojazdów samochodowych, rozpoczął w listopadzie 1995 r. służbę wojskową jako żołnierz niezawodowy. W dniu 5 grudnia 1996 r. został z niej zwolniony, albowiem rejonowa wojskowa komisja lekarska orzekła o jego niezdolności do służby wojskowej niepozostającej w związku ze służbą. Po stwierdzeniu u wnioskodawcy częściowej niezdolności do pracy z powodu astmy oskrzelowej atopowej, organ rentowy przyznał mu rentę od dnia 31 grudnia 1996 r. na podstawie ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 13, poz. 68 ze zm.), powoływanej dalej jako „ustawa” lub „ustawa zaopatrzeniowa”. Rentę z tytułu częściowej niezdolności do pracy bez związku ze służbą wojskową przyznawano Mariuszowi M. okresowo, ostatnio do 28 lutego 2001 r. W kwietniu 2001 r. lekarz orzecznik Zakładu Ubezpieczeń Społecznych rozpoznał u wnioskodawcy astmę oskrzelową atopową oraz alergiczne zapalenie skóry, stwierdzając jednocześnie, że schorzenia te pozostają bez związku ze służbą wojskową, zaś Mariusz M., który jest niezdolny do pracy w dotychczasowym zawodzie, wymaga od 1 marca 2001 r. przekwalifikowania zawodowego. Na podstawie art. 60 w związku z art. 57 i art. 58 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.), powoływanej dalej jako „ustawa emerytalna”, organ rentowy, decyzją z dnia 26 kwietnia 2001 r., odmówił Mariuszowi M. prawa do renty szkoleniowej, gdyż - stosownie do wieku - nie posiadał

wymaganych dwóch lat stażu ubezpieczeniowego. Nie zachodziły również przesłanki pozwalające na odstąpienie od wymaganego dwuletniego stażu ubezpieczeniowego. Powołana w postępowaniu sądowym biegła alergolog stwierdziła, że astma oskrzelowa atopowa nie pozostaje w związku ze służbą wojskową i powoduje u wnioskodawcy dalszą, na okres 18 miesięcy od dnia 1 marca 2001 r., częściową niezdolność do pracy, która powstała w październiku 1996 r., a więc w okresie odbywania służby wojskowej. Uznała też, podobnie jak lekarz orzecznik ZUS, że wnioskodawca wymaga przekwalifikowania zawodowego. Sąd Okręgowy mając na uwadze powyższe ustalenia, zmienił decyzję organu rentowego i przyznał Mariuszowi M. prawo do dalszej okresowej renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy bez związku ze służbą wojskową na kolejne 18 miesięcy. Odnosząc się do postulowanej przez lekarza orzecznika ZUS i biegłą alergolog celowości przekwalifikowania zawodowego, Sąd ten uznał, że, przy uwzględnieniu „specyfiki” stwierdzonej choroby i sytuacji na rynku pracy, przekwalifikowanie takie byłoby znacznie utrudnione.

Sąd Apelacyjny we Wrocławiu, do którego organ rentowy wniósł od powyższego wyroku apelację, przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia w trybie art. 390 § 1 k.p.c. zagadnienie prawne o treści z przytoczonej w sentencji uchwały. Wątpliwości Sądu dotyczyły wykładni pojęcia „niezdolność do pracy” na gruncie ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 9, poz. 87 ze zm.) w kontekście możliwości przekwalifikowania zawodowego żołnierza (niezawodowego), który utracił zdolność do pracy zarobkowej w czasie odbywania służby wojskowej i w konsekwencji możliwości przyznania mu renty szkoleniowej. W szczególności Sąd ten powziął wątpliwość, czy pojęcie niezdolności do pracy w rozumieniu powołanej ustawy jest tożsame z pojęciem niezdolności do pracy zdefiniowanym w art. 12 i art. 13 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Za tożsamością pojęciową „niezdolności do pracy” na gruncie obu tych ustaw przemawia, zdaniem Sądu, odpowiednie stosowanie w sprawach nieuregulowanych w ustawie o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych niektórych przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS, w tym art. 12, art. 13 i art. 14. Ustawa o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych nie reguluje jednak kwestii przekwalifikowania zawodowego osoby niezdolnej do pracy, jak też nie odwołuje się w tym zakresie do ustawy emerytalnej. Powszechny system ubezpieczeń społecznych przewiduje możliwość przekwalifikowania zawodowego osoby niezdolnej do

pracy, przy czym ubezpieczonemu podlegającemu takiemu przekwalifikowaniu przysługuje prawo do renty szkoleniowej, zastępującej rentę „zwykłą”. Świadczeniobiorca po przekwalifikowaniu uznawany jest za osobę zdolną do pracy. Powstaje zatem zagadnienie, czy na gruncie ustawy zaopatrzeniowej możliwe jest przekwalifikowanie zawodowe ubezpieczonego, a w konsekwencji, czy można przyznać mu prawo do renty szkoleniowej. W ocenie Sądu, prawa do renty szkoleniowej nie można wyprowadzać wyłącznie z regulacji o odpowiednim stosowaniu art. 12 - art. 14 ustawy o emeryturach i rentach, gdyż nie stanowią one podstawy materialno-prawnej do orzekania o rencie szkoleniowej. Za odpowiedzią negatywną przemawiają i inne argumenty. Po pierwsze, ustawa zaopatrzeniowa nie przewiduje w katalogu świadczeń (art. 2) renty szkoleniowej. Po drugie, do stosowania regulacji w zakresie prawa do renty szkoleniowej nie odsyła również art. 64 tej ustawy. Sąd podkreślił, że ustawodawca wprowadził instytucję renty szkoleniowej zarówno do ustawy podstawowej (ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, DzU. Nr 40, poz. 267 ze zm.) jak i do szeregu ustaw odrębnych, jednak nie przewidział jej w ustawie o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin. Świadczyłoby to o tym, że instytucja renty szkoleniowej nie ma zastosowania na gruncie tej ustawy.

Sąd powziął również wątpliwość odnośnie do możliwości stosowania przez organ rentowy przepisów ustawy emerytalnej dla oceny prawa do renty szkoleniowej, z pominięciem ustawy o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych. Podniósł, że lekarz orzecznik ZUS oraz biegły sądowy mogli orzec o celowości przekwalifikowania, gdyż ocena niezdolności do pracy dotyczyła faktu, a nie prawa. Z kolei decyzja organu rentowego dotyczyła prawa. Ten nie mógł rozstrzygnąć o świadczeniu, które dla danej sytuacji faktycznej nie jest przewidziane. W ocenie Sądu, przy braku w ustawie zaopatrzeniowej regulacji kwestii przyznania prawa do renty szkoleniowej, ubezpieczony spełniałby warunki do renty inwalidy wojskowego. Świadczenie to nie jest bowiem, tak jak w ustawie o emeryturach i rentach, warunkowane posiadaniem okresów ubezpieczenia. Warunku legitymowania się odpowiednim stażem ubezpieczenia nie przewidują zwłaszcza art. 30 i art. 52 ustawy zaopatrzeniowej. Wobec powyższego Sąd powziął wątpliwość czy żołnierz niezawodowy, który utracił zdolność do pracy w dotychczasowym zawodzie, ale rokuje odzyskanie zdolności do pracy po przekwalifikowaniu jest osobą niezdolną do pracy w rozumieniu art. 30 ustawy z dnia 29 maja 1974 r., uprawnioną do renty inwalidy wojskowego. Wywodził przy tym, że

niedopuszczalność przyznania renty szkoleniowej na gruncie ustawy zaopatrzeniowej przemawiałaby również za niemożnością przekwalifikowania zawodowego. Ewentualna dopuszczalność przekwalifikowania zawodowego bez prawa do renty szkoleniowej jest, zdaniem Sądu, niemożliwa. Przy przekwalifikowaniu zawodowym w pierwszej kolejności występuje bowiem niezdolność do pracy i ta podlega ubezpieczeniu. Dopiero w następstwie przekwalifikowania osoba niezdolna do pracy stanie się osobą zdolną do pracy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W rozpoznawanej sprawie występuje kilka, mniej lub bardziej skomplikowanych, zagadnień prawnych wymagających jednak zauważenia, rozważenia i rozstrzygnięcia. W pierwszej kolejności należy udzielić odpowiedzi na pytanie, czy pojęcie niezdolności do pracy (inwalidztwa) na gruncie przepisów ustawy zaopatrzeniowej jest tożsame z pojęciem niezdolności do pracy w rozumieniu ustawy emerytalnej. Kwestia ta została jednoznacznie rozstrzygnięta w art. 10 ustawy z dnia 28 czerwca 1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym (Dz.U. Nr 100, poz. 461), wprowadzającej w miejsce terminu inwalidztwo termin niezdolność do pracy. Wedle tego przepisu, ilekroć przepisy regulujące sprawy zaopatrzenia inwalidów wojskowych „objętych przepisami o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych uzależniają określone prawo od warunku inwalidztwa, należy przez to rozumieć całkowitą lub częściową niezdolność do pracy” (ust. 1). Pojęcie niezdolności do pracy wprowadzone do systemu zabezpieczenia społecznego z dniem 1 września 1997 r. (data wejścia w życie ustawy z 28 czerwca 1996 r.), zostało przejęte bez zmian w ustawie z 17 grudnia 1998 r. Używany w ustawie zaopatrzeniowej termin inwalidztwo jest zatem odpowiednikiem znaczeniowym określenia niezdolność do pracy. Renta z tytułu niezdolności do pracy dla inwalidy wojskowego (art. 2 pkt 1 lit. a ustawy) - to odpowiednik renty z tytułu niezdolności do pracy dla ubezpieczonego (art. 3 pkt 2 ustawy emerytalnej). Warto jednak w tym kontekście odnotować, że pomimo wielu nowelizacji ustawy zaopatrzeniowej po 1 września 1997 r. i ogłoszenia jej jednolitego tekstu w 2002 r. (Dz.U. Nr 9), ustawodawca zachował określenie „inwalida wojskowy”. Znaczy ono tyle, ile na gruncie ustawy emerytalnej - ubezpieczony niezdolny do pracy.

Ustawa z 29 maja 1974 r. jest ustawą opartą na zaopatrzeniowym modelu zabezpieczenia społecznego, a nie - jak ustawa z 17 grudnia 1998 r. - na modelu ubezpieczeniowym. Wynikają stąd daleko idące konsekwencje. Niektóre z nich - istotne - Sądy pominęły. Świadczenia przewidziane w ustawie są finansowane z „funduszy państwowych” (art. 3), a nie - jak świadczenia z ubezpieczenia społecznego - z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (art. 54 pkt 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.). Powstanie do nich prawa nie jest powiązane z opłacaniem składki (okresem podlegania ubezpieczeniu społecznemu) ani z innym świadczeniem wzajemnym uprawionego. Katalog świadczeń zaopatrzeniowych jest ukształtowany częściowo odmiennie (art. 2 ustawy) od katalogu świadczeń ubezpieczeniowych (art. 3 ustawy zaopatrzeniowej). Inaczej też uregulowane zostały warunki nabycia prawa do poszczególnych świadczeń z tego samego tytułu oraz ich wysokość. Ze względu na te właśnie odmienności przepisy ubezpieczeniowe znajdują zastosowanie do zaopatrzenia inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin w takim jedynie zakresie, w jakim odsyła do nich ustawodawca. Odesłania te w ustawie zaopatrzeniowej są liczne.

Zgodnie z art. 64 ustawy, w sprawach nią nieuregulowanych stosuje się przepisy ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, ale tylko te, które zostały enumeratywnie wymienione, i to odpowiednio. Odpowiednio, a więc z uwzględnieniem odmienności obu systemów zabezpieczeniowych. Są wśród nich art. 12, art. 13 i art. 14 definiujące niezdolność do pracy, wyznaczające kryteria orzekania o niej i wskazujące podmiot do tego kompetentny. Nie ma natomiast w ustawie odesłania do art. 57 ustawy emerytalnej, określającego warunki nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy (w tym konieczności posiadania wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego oraz powstania niezdolności do pracy w okresach wskazanych w pkt 3). Określa je bowiem odmiennie, w zgodzie z techniką zaopatrzeniową, a więc w oderwaniu od składki, art. 30 ustawy. Ustawa zaopatrzeniowa nie odsyła do art. 62 ustawy emerytalnej określającego sposób ustalenia wysokości renty z tytułu niezdolności do pracy, gdyż ustalana jest ona dla inwalidów wojskowych wedle odmiennych, zaopatrzeniowych, reguł (wysokość renty z tytułu niezdolności żołnierza do pracy ustalana jest w relacji do jednolicie określonej w art. 11 podstawy wymiaru, a różnicują ją, zgodnie z art. 36, stopień niezdolności do pracy i jej związek ze służbą wojskową lub jego brak). Nie ma też ode-

śłania do art. 60 ustawy emerytalnej normującego rentę szkoleniową, bo nie ma jej w katalogu świadczeń przysługujących inwalidom wojskowym.

Prawo do świadczeń przewidzianych w ustawie z 29 maja 1974 r. ustala i świadczenia wypłaca Zakład Ubezpieczeń Społecznych (art. 4 ust. 1), w postępowaniu, do którego stosuje się przepisy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (art. 56 ust. 4). Organy rentowe ustalają prawo do świadczeń, jednak tylko tych, które przewidziane w tej ustawie zaopatrzeniowej (przysługujących na warunkach wyznaczonych w tej ustawie i w wysokości określonej jej przepisami). O zdolności lub niezdolności żołnierza do pracy orzekają lekarze orzecznicy ZUS na podstawie odpowiednio stosowanych przepisów art. art. 12 - 14 ustawy emerytalnej. Inwalidzie wojskowemu nie przysługuje wprawdzie prawo do renty szkoleniowej (będącej swoistą odmianą renty z tytułu niezdolności do pracy), ale ma on prawo do przysposobienia zawodowego (art. 2 pkt 2 lit. c ustawy). Przysposobienie zawodowe polega na specjalnym leczeniu, przeszkoleniu oraz usprawnieniu w ośrodkach rehabilitacji w celu całkowitego lub częściowego przywrócenia zdolności do pracy (art. 15 ust. 1 ustawy), w zakresie którego stosuje się odpowiednio przepisy ustawy emerytalnej (ust. 2). Z odpowiednio zastosowanego do oceny zdolności żołnierza do pracy art. 12 ust. 1 i ust. 3, art. 13 ust. 1 pkt 2 i art. 14 ust. 1 pkt 5 ustawy emerytalnej należy wnosić, że ustalenie celowości przekwalifikowania zawodowego w odniesieniu do inwalidy wojskowego, to ustalenie celowości przysposobienia zawodowego.

Wniosek z dotychczasowego wyводу jest taki, że inwalidzie wojskowemu częściowo niezdolnemu do pracy nie przysługuje prawo do renty szkoleniowej - renty z tytułu niezdolności do pracy ubezpieczonego, w stosunku do którego orzeczono celowość przekwalifikowania zawodowego, wypłacanej okresowo (art. 60 ustawy emerytalnej), w obniżonej wysokości (art. 64 ustawy emerytalnej). Nie wyłącza to możliwości orzeczenia względem niego celowości przekwalifikowania zawodowego (przysposobienia zawodowego). W tym okresie inwalida wojskowy zachowuje prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy w pełnej wysokości.

Mając powyższe na względzie Sąd Najwyższy na przedstawione mu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne udzielił odpowiedzi jak w sentencji uchwały.

=====